

سرشناسه:	شريفانى، محمد ۱۳۴۰
عنوان و نام پديدآور:	ديار نور (مخصوص روحانيون كاروان و حجاج بيت الله الحرام)
مشخصات نشر:	
مشخصات ظاهري:	۳۰۰ ص
شابک:	
وضعيت فهرست‌نويسی:	فيا
يادداشت:	سابقه نشر ندارد
موضوع:	حج
شناسه افزوده:	
رده‌بندي کنگره:	
شماره کتابشناسی ملی:	

عنوان کتاب: ديار نور (مخصوص روحانيون كاروان و حجاج بيت الله الحرام)
مؤلف: محمد شريفانى
ويراستار:
صفحه‌آرا و طراح جلد:
ناشر:
شمارگان:
نوبت چاپ: اول،
نشانی: شيراز،
رايانامه:
وب‌نما:

● درس اول: مفهوم‌شناسی و پیشینه حج ۲۵

۱. مفهوم‌شناسی حج ۲۶
- ۱.۱. معنای لغوی حج ۲۶
- ۱.۲. معانی اصطلاحی ۲۶
- ۱.۳. حج در اصطلاح اهل معرفت ۲۷
- ۱.۴. تعریف عمره ۲۷
۲. پیشینه حج ۲۷
- ۱.۲. سابقه تاریخی مکه و کعبه ۲۷
- ۲.۲. سابقه تاریخی انجام مناسک حج ۲۹
- ۱.۲.۲. حضرت آدم علیه السلام اولین حج گزار ۲۹
- ۲.۲.۲. اولین امیر الحجاج ۲۹
- ۲.۲.۳. حج انبیای عظام علیهم السلام ۳۰

● درس دوم: اهمیت و ضرورت حج ۳۱

۱. اهمیت حج، در نگاه قرآن ۳۲
- ۱.۱. حج، فرمان خدا ۳۲
- ۱.۲. وجوب حج، میثاق مخصوص خدا ۳۲
- ۱.۳. حج، از شعائر بزرگ الهی ۳۲
- ۱.۴. حج، عبادتی ارزشمند ۳۳
- ۱.۵. حج، تجلی آیات روشن حق ۳۳
- ۱.۶. کعبه، اولین و امن‌ترین خانه ۳۳
- ۱.۷. حج، از مصادیق برّ و تقوا ۳۴
- ۱.۸. حج، میعادگاه برائت از مشرکین ۳۴
۲. اهمیت حج، در روایات ۳۴
- ۱.۲. حج، در روایات پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ۳۴
- ۲.۲. حج، در روایات امام علی علیه السلام ۳۴
- ۲.۳. حج در روایات سایر معصومین علیهم السلام ۳۶

● درس سوم: جایگاه، فلسفه و اهداف حج ۳۹

۱. جایگاه و منزلت حج گزار ۴۰
- ۱.۲. مهمان خدا، «ضيف الله» ۴۰
- ۱.۳. بار یافته خدا، «و فد الله» ۴۰
- ۱.۴. در ضمان خدا، «ضمان الله» ۴۰
- ۱.۵. در یاری خدا، «عون الله» ۴۰
- ۱.۶. حضور امام زمان (عج)، در حج هر سال ۴۰
۲. فلسفه و اهداف حج ۴۱

۴۱	۱. ۲. اهداف فردی حج.....
۴۱	۱. ۱. ۲. تمرین خود سازی و پاکی از گناهان.....
۴۱	۲. ۱. ۲. توسعه بینش.....
۴۱	۳. ۱. ۲. حج، امتحان بزرگ الهی.....
۴۲	۴. ۱. ۲. افزایش روزی و رهایی از فقر.....
۴۲	۵. ۱. ۲. کسب نورانیت.....
۴۲	۶. ۱. ۲. خیر دنیا و آخرت.....
۴۲	۲. ۲. اهداف اجتماعی حج.....
۴۲	۱. ۲. ۲. حج، عامل تقویت دین.....
۴۳	۲. ۲. ۲. حفظ شعائر و پایداری دین.....
۴۴	۳. ۲. ۲. حج یادآور ایام الله.....
۴۴	۴. ۲. ۲. حج، یادگار نبوی.....
۴۴	۵. ۲. ۲. ارتباط فرهنگی مسلمانان در حج.....
۴۴	۶. ۲. ۲. ارتباط اقتصادی مسلمانان در حج.....
۴۵	۷. ۲. ۲. گسترش انس و الفت انسانها.....
۴۵	۸. ۲. ۲. کعبه مایه قوام و اتخاذ انسانها.....
۴۵	۹. ۲. ۲. حج، بستر اقتدار امت اسلامی.....
۴۷	• درس چهارم: آداب شایسته در سفر حج.....
۴۸	۱. آداب قبل از سفر.....
۴۸	۱. ۱. آداب قبل از سفر در رابطه با خود.....
۴۸	۱. ۱. ۱. اخلاص در نیت.....
۴۹	۲. ۱. ۱. افزایش دانش و کسب اطلاعات.....
۴۹	۳. ۱. ۱. آمادگی فکری، روحی و جسمی.....
۵۰	۴. ۱. ۱. تعیین هدف.....
۵۰	۵. ۱. ۱. تهیه زاد و توشه حلال.....
۵۱	۶. ۵. ۱. انتخاب همراه و مدیر بین همسفران.....
۵۲	۷. ۵. ۱. آوردن وسایل و احتیاجات سفر.....
۵۲	۸. ۵. ۱. صدقه دادن.....
۵۳	۹. ۵. ۱. نتراشیدن موی سر.....
۵۳	۱۰. ۵. ۱. غسل.....
۵۴	۲. ۱. آداب قبل از سفر در رابطه با دیگران.....
۵۴	۱. ۲. ۱. تأمین مخارج خانواده.....
۵۵	۲. ۲. ۱. خداحافظی و حلالیت طلبی.....
۵۵	۳. ۲. ۱. وصیت.....

۵۵	۳. ۱. آداب قبل از سفر در رابطه با خداوند	۵۵
۵۵	۳. ۱. ۱. با یاد خدا بودن	۵۵
۵۶	۳. ۱. ۲. تهذیب نفس و توبه	۵۶
۵۶	۳. ۳. ۱. یاد آوری نعمات خداوند	۵۶
۵۷	۲. آداب حین سفر	۵۷
۵۷	۱. ۲. آداب حین سفر در رابطه با خود	۵۷
۵۷	۱. ۱. ۲. رعایت ادب حضور در حرمین شریفین	۵۷
۵۷	۲. ۱. ۲. دعا و ذکر در حال حرکت	۵۷
۵۷	۳. ۱. ۲. غنیمت شمردن فرصت‌ها	۵۷
۵۸	۲. ۱. ۲. پرهیز از اسراف	۵۸
۵۹	۲. ۱. ۲. پرهیز از خوردن و خوابیدن زیاد	۵۹
۵۹	۲. ۲. آداب حین سفر در رابطه با دیگران	۵۹
۵۹	۱. ۲. ۲. کمک و خدمت به همراهان	۵۹
۶۰	۲. ۲. ۲. رعایت اخلاق اسلامی	۶۰
۶۱	۳. ۲. ۲. مهرورزی به مردم	۶۱
۶۲	۳. ۲. ۲. احترام به سالخوردگان	۶۲
۶۲	۴. ۲. ۲. جوانمردی در سفر	۶۲
۶۳	۵. ۲. ۲. حل مشکلات هم سفران	۶۳
۶۳	۶. ۲. ۲. واگذار نکردن کارهای خود به دیگران	۶۳
۶۴	۷. ۲. ۲. سعی در تحکیم دوستی‌ها	۶۴
۶۵	۸. ۲. ۲. شریک ساختن دیگران در ثواب حج	۶۵
۶۷	۳. ۲. آداب حین سفر در رابطه با خدا	۶۷
۶۷	۱. ۳. ۲. عبادت همراه با نشاط	۶۷
۶۷	۲. ۳. ۲. توجه به اوقات نماز	۶۷
۶۸	۳. ۳. ۲. شرکت در نماز جماعت	۶۸
۶۹	۴. ۳. ۲. داشتن برنامه عبادی- تربیتی	۶۹
۶۹	۱. ۳. آداب پس از سفر، در رابطه با خود	۶۹
۶۹	۱. ۱. ۳. یاد مرگ	۶۹
۷۰	۲. ۱. ۳. مراقبه و محاسبه	۷۰
۷۰	۳. ۱. ۳. ثبت خاطرات سفر	۷۰
۷۱	۲. ۳. آداب پس از سفر، در رابطه با دیگران	۷۱
۷۱	۱. ۲. ۳. شتاب در بازگشت به سوی خانواده	۷۱
۷۱	۲. ۲. ۳. تهیه سوغاتی و هدیه	۷۱
۷۱	۳. ۲. ۳. ولیمه دادن	۷۱

۷۲	..... ۴. ۲. ۳. صدقه دادن قبل از خروج از مکه
۷۲	..... ۳. ۳. آداب پس از سفر، در رابطه با خدا
۷۲	..... ۱. ۳. ۳. وداع با کعبه و یاد خداوند
۷۳	..... ۲. ۳. ۳. دعا کردن در بازگشت
۷۳	..... ۲. ۳. ۳. محبت خدا را در دل داشتن
۷۴	..... ۳. ۳. ۳. انجام عمره مفرده
۷۵	• درس پنجم: اماکن و آثار مکه
۷۶	..... ۱. شهر مکه
۷۶	..... ۱. ۱. موقعیت شهر مکه
۷۶	..... ۱. ۱. ۱. حدود حرم
۷۷	..... ۲. ۱. ۱. نحوه تأیین حدود حرم
۷۷	..... ۳. ۱. وجه تسمیه مکه
۷۸	..... ۴. ۱. اهمیت مکه
۷۸	..... ۱. ۴. ۱. مکه، مورد سوگند خداوند
۷۸	..... ۲. ۴. ۱. مکه، زادگاه پیامبر
۷۸	..... ۳. ۴. ۱. مکه، حرم امن خدا
۷۸	..... ۴. ۴. ۱. مکه، محل رزق الهی
۷۸	..... ۵. ۴. ۱. مکه، شهری که حرمت خدایی دارد
۷۸	..... ۶. ۴. ۱. مکه، سرزمین خاطره‌ها
۷۹	..... ۷. ۴. ۱. مکه، قبله مسلمانان و پایگاه اصلی اسلام
۷۹	..... ۸. ۴. ۱. نخستین زمینی که آفریده شد
۷۹	..... ۹. ۴. ۱. مکه، سرزمین برگزیده
۸۰	..... ۲. مسجد الحرام
۸۰	..... ۱. ۲. موقعیت مسجد الحرام
۸۰	..... ۲. ۲. وجه تسمیه مسجد الحرام
۸۲	..... ۳. ۲. اهمیت مسجد الحرام
۸۲	..... ۱. ۳. ۲. بهترین مسجد نزد خداوند
۸۲	..... ۲. ۳. ۲. با فضیلت‌ترین مکان برای نماز و دعا
۸۲	..... ۳. ۳. ۲. تحریم ورود مشرکین به مسجد الحرام
۸۳	..... ۴. ۳. ۲. امن بودن مسجد الحرام
۸۳	..... ۳. کعبه
۸۳	..... ۱. ۳. موقعیت کعبه
۸۴	..... ۲. ۳. وجه تسمیه کعبه
۸۵	..... ۳. ۳. اهمیت کعبه

۸۵	.....	۱. ۳. ۳	شرافت و اولویت زمانی و مکانی
۸۵	.....	۲. ۳. ۳	خانه خیر برکت
۸۶	.....	۳. ۳. ۳	محل آیات الهی
۸۶	.....	۴. ۳. ۳	محل مقام ابراهیم
۸۶	.....	۵. ۳. ۳	محل آرامش و امنیت
۸۶	.....	۶. ۳. ۳	محل عبادت
۸۶	.....	۷. ۳. ۳	شرف انتساب به خداوند
۸۶	.....	۸. ۳. ۳	تجلی گاه توحید
۸۷	.....	۹. ۳. ۳	کانون اعلان برائت و بیزاری از مشرکان
۸۷	.....	۳. ۳. ۳	ارکان چهار گانه کعبه
۸۷	.....	۱. ۳. ۳	رُکن حجر
۸۷	.....	۲. ۳. ۳	رُکن عراقی
۸۷	.....	۳. ۳. ۳	رُکن شامی
۸۷	.....	۴. ۳. ۳	رُکن یمانی
۸۷	.....	۴. ۳. ۳	اسرار ارکان چهار گانه کعبه
۸۸	.....	۱. ۴. ۳	اسرار تسبیحات اربعه از منظر معصومین <small>علیهم السلام</small>
۸۹	.....	۵. ۳. ۳	سقف کعبه
۸۹	.....	۱. ۵. ۳	مسقف شدن کعبه بوسیله اسماعیل <small>علیه السلام</small>
۸۹	.....	۲. ۵. ۳	رمزواره مسقف شدن کعبه
۹۰	.....	۶. ۳. ۳	ناودان کعبه
۹۰	.....	۱. ۶. ۳	موقعیت ناودان
۹۰	.....	۲. ۶. ۳	اهمیت ناودان کعبه
۹۱	.....	۶. ۳. ۳	پرده کعبه
۹۱	.....	۱. ۶. ۳	اولین پرده کعبه
۹۱	.....	۲. ۶. ۳	اهمیت پرده کعبه
۹۲	.....	۴. ۳. ۳	مقام ابراهیم
۹۲	.....	۱. ۴. ۳	موقعیت مقام ابراهیم
۹۳	.....	۲. ۴. ۳	وجه تسمیه مقام ابراهیم
۹۳	.....	۳. ۴. ۳	اهمیت مقام ابراهیم <small>علیه السلام</small>
۹۳	.....	۱. ۳. ۴	یکی از آیات بینات در قرآن
۹۳	.....	۲. ۳. ۴	مقام ابراهیم، جایگاه دعوت به حج
۹۴	.....	۳. ۳. ۴	تشبیه فضیلت مقام به فضیلت اهل بیت <small>علیهم السلام</small>
۹۴	.....	۴. ۴. ۴	تأکید به اقامه نماز در مقام ابراهیم <small>علیه السلام</small>
۹۴	.....	۵. ۴. ۴	نماز طواف، رمزواره تبعیت از ولایت

۹۵	۵. حجر اسماعیل.....	۹۵
۹۵	۱. موقعیت حجر اسماعیل.....	۹۵
۹۵	۲. وجه تسمیه حجر اسماعیل.....	۹۵
۹۶	۳. اهمیت حجر اسماعیل.....	۹۶
۹۶	۱. ۳. ۵. مدفن انبیاء و اولیاء الهی.....	۹۶
۹۶	۲. ۳. ۵. داخل نمودن حجر در طواف.....	۹۶
۹۶	۳. ۳. ۵. اهمیت نماز و دعا در حجر اسماعیل.....	۹۶
۹۷	۴. ۳. ۵. نسیم جاری در حجر اسماعیل.....	۹۷
۹۷	۶. حجر الاسود.....	۹۷
۹۷	۱. ۶. موقعیت حجر الاسود.....	۹۷
۹۸	۲. ۶. وجه تسمیه حجر الاسود.....	۹۸
۹۸	۳. ۶. اهمیت حجر الاسود.....	۹۸
۹۸	۱. ۳. ۶. سنگی بهشتی.....	۹۸
۹۸	۲. ۳. ۶. تجدید پیمان الهی.....	۹۸
۹۸	۳. ۳. ۶. تجدید بیعت با رسول اکرم ﷺ.....	۹۸
۹۹	۴. ۳. ۶. دوری از اندیشه و ولایت شیطان.....	۹۹
۹۹	۵. ۳. ۶. نصب حجر الاسود به دست رسول اکرم ﷺ.....	۹۹
۹۹	۶. ۳. ۶. تکیه زدن حضرت ولی عصر (عج) بر حجر الاسود.....	۹۹
۱۰۰	۷. ۳. ۶. بیعت یاران امام زمان (عج) در کنار حجر.....	۱۰۰
۱۰۰	۷. حطیم.....	۱۰۰
۱۰۰	۱. ۷. موقعیت حطیم.....	۱۰۰
۱۰۰	۲. ۷. وجه تسمیه حطیم.....	۱۰۰
۱۰۰	۳. ۷. اهمیت حطیم.....	۱۰۰
۱۰۰	۱. ۳. ۷. بهترین نقطه روی زمین.....	۱۰۰
۱۰۱	۲. ۳. ۷. بهترین ذکر در حطیم.....	۱۰۱
۱۰۱	۳. ۳. ۷. محل پذیرفته شدن توبه آدم <small>عَلَيْهِ السَّلَام</small>	۱۰۱
۱۰۱	۴. ۳. ۷. تحمل سختی‌ها، فضیلت عمل را بالا می‌برد.....	۱۰۱
۱۰۱	۸. ملتزم.....	۱۰۱
۱۰۱	۱. ۸. موقعیت ملتزم.....	۱۰۱
۱۰۱	۲. ۸. وجه تسمیه ملتزم.....	۱۰۱
۱۰۲	۳. ۸. اهمیت ملتزم.....	۱۰۲
۱۰۲	۱. ۳. ۸. محل اجابت دعا.....	۱۰۲
۱۰۲	۲. ۳. ۸. محل اقرار و اعتراف.....	۱۰۲
۱۰۳	۳. ۳. ۸. محل آمرزش گناهان.....	۱۰۳

- ۱۰۳ ..... ۴. ۳. ۸. ملتزم، نماد تمسک به ولایت اهل بیت (علیهم السلام) ۱۰۳
- ۱۰۳ ..... ۹. مستجار ۱۰۳
- ۱۰۳ ..... ۱. ۹. موقعیت مستجار ۱۰۳
- ۱۰۴ ..... ۲. ۹. وجه تسمیه مستجار ۱۰۴
- ۱۰۴ ..... ۳. ۹. اهمیت مستجار ۱۰۴
- ۱۰۴ ..... ۱. ۳. ۹. اجابت دعا در مستجار ۱۰۴
- ۱۰۴ ..... ۲. ۳. ۹. محل تولد امیر المؤمنین علی (علیه السلام) ۱۰۴
- ۱۰۴ ..... ۳. ۳. ۹. اهمیت مستجار، در کلام رسول الله (صلی الله علیه و آله) ۱۰۴
- ۱۰۵ ..... ۱. ۱۰. زمزم ۱۰۵
- ۱۰۵ ..... ۱. ۱۰. موقعیت زمزم ۱۰۵
- ۱۰۵ ..... ۲. ۱۰. وجه تسمیه زمزم ۱۰۵
- ۱۰۵ ..... ۳. ۱۰. اهمیت زمزم ۱۰۵
- ۱۰۵ ..... ۱. ۳. ۱۰. بهترین آبها در روی زمین ۱۰۵
- ۱۰۵ ..... ۲. ۳. ۱۰. نماد دانش و رزق شفا بخش ۱۰۵
- ۱۰۶ ..... ۳. ۳. ۱۰. هدیه ای ارزشمند ۱۰۶
- ۱۰۶ ..... ۴. ۳. ۱۰. رابطه چاه زمزم با ولایت اهل بیت (علیهم السلام) ۱۰۶
- ۱۰۷ ..... ۵. ۳. ۱۰. تفسیر آب، به علم در حدیث امام صادق (علیه السلام) ۱۰۷
- ۱۰۷ ..... ۶. ۳. ۱۰. استفاده کردن از آب زمزم قبل از رفتن به مسعی ۱۰۷
- ۱۰۷ ..... ۱۱. صفا و مروه ۱۰۷
- ۱۰۷ ..... ۱. ۱۱. موقعیت صفا و مروه ۱۰۷
- ۱۰۷ ..... ۲. ۱۱. وجه تسمیه صفا و مروه ۱۰۷
- ۱۰۸ ..... ۳. ۱۱. اهمیت سعی بین صفا و مروه ۱۰۸
- ۱۰۸ ..... ۱. ۳. ۱۱. یکی از شعائر الهی ۱۰۸
- ۱۰۸ ..... ۲. ۳. ۱۱. تاکید بر انجام سعی در روایات ۱۰۸
- ۱۰۸ ..... ۳. ۳. ۱۱. سعی، نماد دوری از اطاعت شیطان ۱۰۸
- ۱۰۸ ..... ۴. ۳. ۱۱. از بین برنده غرور و خود خواهی ۱۰۸
- ۱۰۹ ..... ۵. ۳. ۱۱. اعلام عجز و اعتراف به نیازمندی ۱۰۹
- ۱۰۹ ..... ۶. ۳. ۱۱. سبب آموزش گناهان ۱۰۹
- ۱۰۹ ..... ۷. ۳. ۱۱. سبب شفاعت فرشته گان ۱۰۹
- ۱۰۹ ..... ۱۲. عرفات ۱۰۹
- ۱۰۹ ..... ۱. ۱۲. موقعیت عرفات ۱۰۹
- ۱۱۰ ..... ۲. ۱۲. وجه تسمیه عرفات ۱۱۰
- ۱۱۰ ..... ۱. ۲. محل آشنایی دوباره آدم و هود (علیهم السلام) پس از هبوط ۱۱۰
- ۱۱۰ ..... ۲. ۲. محل آشنایی حضرت ابراهیم (علیه السلام) با مناسک حج ۱۱۰

- ۱۱۰ ..... ۲. ۳. محل یقین ابراهیم علیه السلام بر ذبح اسمائیل علیه السلام ۱۱۰
- ۱۱۱ ..... ۲. ۴. محل اعتراف و آشنایی حضرت ابراهیم علیه السلام با توبه ۱۱۱
- ۱۱۱ ..... ۱۲. ۳. اهمیت عرفات ۱۱۱
- ۱۱۱ ..... ۱۲. ۳. ۱. وقوف در عرفات، یکی از ارکان حج ۱۱۱
- ۱۱۱ ..... ۱۲. ۳. ۲. دخول در رحمت واسعه الهی ۱۱۱
- ۱۱۱ ..... ۱۲. ۳. ۳. عرفات، محل کسب معرفت ۱۱۱
- ۱۱۲ ..... ۱۲. ۳. ۴. عرفات، محل خواری شیطان ۱۱۲
- ۱۱۲ ..... ۱۲. ۳. ۵. محلی برای آموزش تمامی گناهان ۱۱۲
- ۱۱۲ ..... ۱۲. ۳. ۶. حضورهمه ساله امام زمان (عج) در عرفات ۱۱۲
- ۱۱۳ ..... ۱۳. ۱. مشعر ۱۱۳
- ۱۱۳ ..... ۱۳. ۱. ۱. موقعیت مشعر ۱۱۳
- ۱۱۳ ..... ۱۳. ۲. وجه تسمیه مشعر ۱۱۳
- ۱۱۴ ..... ۱۳. ۳. اهمیت مشعر ۱۱۴
- ۱۱۴ ..... ۱۳. ۳. ۱. تأکید قرآن به حضور در مشعر ۱۱۴
- ۱۱۴ ..... ۱۳. ۳. ۲. استحباب جمع سنگ ریزه از مشعر ۱۱۴
- ۱۱۵ ..... ۱۳. ۳. ۳. نیت خروج از جهل و نافرمانی در مشعر ۱۱۵
- ۱۱۵ ..... ۱۳. ۳. ۴. وجوب وقوف مشعر در فقه شیعه ۱۱۵
- ۱۱۵ ..... ۱۳. ۳. ۵. محرم بودن در مشعر ۱۱۵
- ۱۱۵ ..... ۱۳. ۳. ۶. پاداش وقوف در مزدلفه ۱۱۵
- ۱۱۵ ..... ۱۴. ۱. وادی مُحَسَّر ۱۱۵
- ۱۱۵ ..... ۱۴. ۱. موقعیت مُحَسَّر ۱۱۵
- ۱۱۵ ..... ۱۴. ۲. وجه تسمیه مُحَسَّر ۱۱۵
- ۱۱۶ ..... ۱۴. ۳. اهمیت مُحَسَّر ۱۱۶
- ۱۱۶ ..... ۱۴. ۳. ۱. رعایت آداب خاص برای عبور از محسر ۱۱۶
- ۱۱۶ ..... ۱۴. ۳. ۲. رعایت زمان خاص برای عبور از محسر ۱۱۶
- ۱۱۶ ..... ۱۴. ۳. ۳. رعایت مقدار حرکت ۱۱۶
- ۱۱۶ ..... ۱۴. ۳. ۴. داشتن اشتیاق برای عبور ۱۱۶
- ۱۱۶ ..... ۱۴. ۳. ۵. داشتن بصیرت برای عبور ۱۱۶
- ۱۱۷ ..... ۱۵. ۱. منا ۱۱۷
- ۱۱۷ ..... ۱۵. ۱. موقعیت منی ۱۱۷
- ۱۱۷ ..... ۱۵. ۲. وجه تسمیه منی ۱۱۷
- ۱۱۷ ..... ۱۵. ۳. اهمیت منی ۱۱۷
- ۱۱۷ ..... ۱۵. ۳. ۱. آموزش گناهان در منی ۱۱۷
- ۱۱۷ ..... ۱۵. ۳. ۲. میهمان خدا شدن و حرمت روزه داری ۱۱۷

- ۱۱۸ ..... ۱۵. ۳. ۳. منی، نوید بخش امنیت
- ۱۱۸ ..... ۱۵. ۳. ۴. گسترش منی در ایام حج
- ۱۱۸ ..... ۱۶. ۱. جمره
- ۱۱۸ ..... ۱۶. ۱. موقعیت جمره
- ۱۱۸ ..... ۱۶. ۲. وجه تسمیه جمره
- ۱۱۹ ..... ۱۶. ۳. اهمیت رمی جمره
- ۱۱۹ ..... ۱۶. ۳. ۱. ذخیره روز قیامت
- ۱۱۹ ..... ۱۶. ۳. ۲. موجب آمرزش گناهان
- ۱۱۹ ..... ۱۷. ۱. میقات
- ۱۱۹ ..... ۱۷. ۱. موقعیت میقاتها:
- ۱۱۹ ..... ۱۷. ۲. وجه تسمیه میقات
- ۱۱۹ ..... ۱۷. ۳. اهمیت میقات
- ۱۱۹ ..... ۱۷. ۳. ۱. موجب تمامیت حج و عمره
- ۱۲۰ ..... ۱۷. ۳. ۲. عدم قبول احرام قبل و بعد از میقات
- ۱۲۰ ..... ۱۷. ۳. ۳. بیرون آوردن لباس معصیت و پوشیدن لباس اطاعت
- ۱۲۰ ..... ۱۷. ۳. ۴. دوری از ریا نفاق و شبهات
- ۱۲۰ ..... ۱۸. ۱. قبرستان ابوطالب
- ۱۲۰ ..... ۱۸. ۱. موقعیت قبرستان ابوطالب
- ۱۲۰ ..... ۱۸. ۲. نام های قبرستان ابوطالب
- ۱۲۱ ..... ۱۸. ۳. اهمیت قبرستان ابوطالب
- ۱۲۱ ..... ۱۸. ۳. ۱. بهترین قبرستان در کلام پیامبر ﷺ
- ۱۲۱ ..... ۱۸. ۳. ۲. بدون حساب به بهشت داخل شدن
- ۱۲۱ ..... ۱۸. ۳. ۳. ایمان آوردن گروهی از جنیان در این مکان
- ۱۲۱ ..... ۱۸. ۳. ۴. محل اقامت پیامبر اکرم ﷺ در فتح مکه
- ۱۲۱ ..... ۱۸. ۳. ۵. محل دفن بزرگان و اجداد پیامبر ﷺ
- ۱۲۱ ..... ۱۸. ۳. ۶. محل دفن خدیجه همسر پیامبر
- ۱۲۲ ..... ۱۹. ۱. غار ثور
- ۱۲۲ ..... ۱۹. ۱. موقعیت غار ثور
- ۱۲۲ ..... ۱۹. ۲. وجه تسمیه غار ثور
- ۱۲۲ ..... ۱۹. ۳. اهمیت غار ثور
- ۱۲۲ ..... ۱۹. ۳. ۱. در قرآن کریم از آن یاد شده:
- ۱۲۲ ..... ۱۹. ۳. ۲. محل اختفای پیامبر ﷺ و نقطه آغازین هجرت
- ۱۲۲ ..... ۱۹. ۳. ۳. اعجاز و نصرت الهی بر پیامبر اکرم ﷺ
- ۱۲۳ ..... ۲۰. ۲. غار حرا

۱۲۳	۱. ۲۰	موقعیت غار حرا.....
۱۲۳	۳. ۲۰	اهمیت غار حرا.....
۱۲۳	۱. ۳. ۲۰	محل اعتکاف و عبادت پیامبر اکرم ﷺ.....
۱۲۳	۲. ۳. ۲۰	مهبط جبرئیل <small>علیه السلام</small> و محل نزول وحی.....
۱۲۳	۳. ۳. ۲۰	محل آغاز بعثت پیامبر اکرم ﷺ.....
۱۲۳	۲۱	مسجد نمره.....
۱۲۳	۱. ۲۱	موقعیت مسجد نمره.....
۱۲۳	۲. ۲۱	وجه تسمیه مسجد نمره.....
۱۲۴	۳. ۲۱	اهمیت مسجد نمره.....
۱۲۴	۱. ۳. ۲۱	محل وقوف پیامبر ﷺ در عرفات.....
۱۲۴	۲. ۳. ۲۱	محل ایراد خطبه تاریخی پیامبر ﷺ در حجة الوداع.....
۱۲۴	۳. ۳. ۲۱	مهم ترین نکات خطبه پیامبر ﷺ در عرفات.....
۱۲۵	۲۲	مسجد خَیْف.....
۱۲۵	۱. ۲۲	موقعیت مسجد خَیْف.....
۱۲۵	۲. ۲۲	وجه تسمیه مسجد خَیْف.....
۱۲۵	۳. ۲۲	اهمیت مسجد خَیْف.....
۱۲۵	۱. ۳. ۲۲	محل پیمان یهودیان با مشرکان مکه.....
۱۲۵	۲. ۳. ۲۲	محل عبادت پیامبران.....
۱۲۶	۳. ۳. ۲۲	ذکر نام آن در دعای سمات.....
۱۲۶	۴. ۳. ۲۲	شاهد خطبه‌ی پیامبر ﷺ در حجة الوداع.....
۱۲۶	۵. ۳. ۲۲	مدفن پیامبران و اولیای الهی.....
۱۲۶	۲۳	مسجد تنعیم.....
۱۲۶	۱. ۲۳	موقعیت مسجد تنعیم.....
۱۲۶	۲. ۲۳	وجه تسمیه مسجد تنعیم.....
۱۲۶	۳. ۲۳	اهمیت مسجد تنعیم.....
۱۲۶	۱. ۳. ۲۳	نزدیک ترین محل احرام به مسجد الحرام.....
۱۲۷	۲. ۳. ۲۳	محلّی برای تدارک احرام بازماندگان.....
۱۲۷	۳. ۳. ۲۳	محل شهادت و دفن دو تن از اسیران سریه رجیع.....
۱۲۷	۴. ۳. ۲۳	محل نزول آیه‌ای در شأن مهاجران.....
۱۲۸	۲۴	مسجد جِعرانه.....
۱۲۸	۱. ۲۴	موقعیت مسجد جیرانه.....
۱۲۸	۲. ۲۴	وجه تسمیه مسجد جِعرانه.....
۱۲۸	۳. ۲۴	اهمیت مسجد جیرانه.....
۱۲۸	۱. ۳. ۲۴	محل احرام پیامبر اکرم ﷺ و پیامبران دیگر.....

۱۲۸	۲. ۳. ۲۴	محل تقسیم غنائم غزوه حنین
۱۲۸	۳. ۳. ۲۴	محل نزول آیات وحی
۱۲۸	۲۵	مسجد شجره
۱۲۸	۱. ۲۵	موقعیت مسجد شجره
۱۲۹	۲. ۲۵	وجه تسمیه مسجد شجره
۱۲۹	۳. ۲۵	اهمیت مسجد شجره
۱۲۹	۱. ۳. ۲۵	محل انعقاد بیعت شجره و صلح حدیبیه
۱۲۹	۲۶	شعب ابی طالب
۱۲۹	۱. ۲۶	موقعیت شعب ابی طالب
۱۲۹	۲. ۲۶	وجه تسمیه شعب ابی طالب
۱۳۰	۳. ۲۶	اهمیت شعب ابی طالب
۱۳۰	۱. ۳. ۲۶	مولد نبی اکرم ﷺ و چهره‌های برجسته خاندان ابی طالب
۱۳۰	۲. ۲. ۲۶	محل خانه حضرت خدیجه کبری (ع.ا.س)
۱۳۰	۳. ۳. ۲۶	محل اجرای تحریم اقتصادی و اجتماعی پیامبر ﷺ
۱۳۰	۴. ۳. ۲۶	محل وفات حضرت خدیجه (ع.ا.س) و ابوطالب
۱۳۱	۵. ۳. ۲۶	مزایای تحصن بنی هاشم در شعب ابیطالب
۱۳۱	۲۷	مقبره شهدای فح
۱۳۱	۱. ۲۷	موقعیت مقبره شهدای فح
۱۳۱	۲. ۲۷	وجه تسمیه شهدای فح
۱۳۲	۳. ۲۷	اهمیت شهدای فح
۱۳۲	۱. ۳. ۲۷	خبر دادن پیامبر ﷺ از واقعه خونین فح
۱۳۲	۲. ۳. ۲۷	تأیید واقعه فح از سوی امام موسی کاظم (ع.ا.س)
۱۳۳	درس ششم: اماکن و آثار مدینه	
۱۳۴	۱. ۱	مدینه
۱۳۴	۱. ۱	موقعیت مدینه
۱۳۴	۲. ۱	پیشینه تاریخی مدینه
۱۳۴	۳. ۱	وجه تسمیه مدینه
۱۳۴	۴. ۱	اهمیت مدینه
۱۳۴	۱. ۴. ۱	مأمن و حرم رسول الله ﷺ
۱۳۴	۲. ۴. ۱	محل زندگی رسول خدا ﷺ
۱۳۵	۳. ۴. ۱	زادگاه و مدفن برترین انسان‌ها
۱۳۵	۴. ۴. ۱	مهبط وحی
۱۳۵	۵. ۴. ۱	مرکز تشکیل اولین حکومت اسلامی
۱۳۵	۶. ۴. ۱	مرکز تبلیغ اسلام

۱۳۵	.....	۷. ۴. ۱	جایگاه نشر و نشو و نما علوم اسلامی
۱۳۶	.....	۸. ۴. ۱	مستحبات ورود و حضور در مدینه
۱۳۶	.....	۲	مسجد النبی ﷺ
۱۳۶	.....	۱. ۲	موقعیت مسجد النبی ﷺ
۱۳۷	.....	۲. ۲	وجه تسمیه مسجد النبی ﷺ
۱۳۷	.....	۳. ۲	اهمیت مسجد النبی ﷺ
۱۳۷	.....	۱. ۳. ۲	بهترین مقصد برای سفر
۱۳۷	.....	۲. ۳. ۲	یکی از قصرهای بهشتی در دنیا
۱۳۷	.....	۳. ۳. ۲	قصد سفر به آن، برابر با حج گزاردن
۱۳۷	.....	۴. ۳. ۲	فضیلت نماز در مسجد النبی ﷺ
۱۳۸	.....	۵. ۳. ۲	تمام خواندن نماز در مسجد النبی ﷺ
۱۳۸	.....	۶. ۳. ۲	بهترین جای مسجد النبی ﷺ
۱۳۸	.....	۴. ۲	اجزاء و اماکن مسجد النبی ﷺ
۱۳۸	.....	۱. ۴. ۲	ستون‌های مسجد النبی ﷺ
۱۳۹	.....	۱. ۱. ۴. ۲	ستون امامیه
۱۳۹	.....	۲. ۱. ۴. ۲	ستون توبه یا ابو لبابه
۱۳۹	.....	۳. ۱. ۴. ۲	ستون تهجد
۱۳۹	.....	۴. ۱. ۴. ۲	ستون حنانه یا جزعه
۱۴۰	.....	۵. ۱. ۴. ۲	ستون سریر
۱۴۰	.....	۶. ۱. ۴. ۲	ستون عایشه
۱۴۱	.....	۷. ۱. ۴. ۲	ستون محرس
۱۴۱	.....	۸. ۱. ۴. ۲	ستون وفود
۱۴۲	.....	۹. ۱. ۴. ۲	ستون مقام جبرئیل علیه السلام
۱۴۳	.....	۲. ۴. ۲	باب‌های نخستین مسجد النبی ﷺ
۱۴۳	.....	۱. ۲. ۴. ۲	باب جبرئیل علیه السلام
۱۴۳	.....	۲. ۲. ۴. ۲	باب الرحمة
۱۴۴	.....	۳. ۲. ۴. ۲	باب السلام
۱۴۴	.....	۴. ۲. ۴. ۲	باب النساء
۱۴۴	.....	۳. ۴. ۲	مناره‌های مسجد
۱۴۴	.....	۴. ۴. ۲	روضه شریفه
۱۴۴	.....	۵. ۴. ۲	مرقد مطهر پیامبر ﷺ
۱۴۵	.....	۶. ۴. ۲	منبر
۱۴۵	.....	۷. ۴. ۲	محراب
۱۴۵	.....	۸. ۴. ۲	صفه

۱۴۶	۲. ۴. ۹. خانه فاطمه <small>علیها السلام</small> .....
۱۴۷	۲. ۵. حوادث مسجد.....
۱۴۷	۲. ۵. ۱. واقعه سد الابواب.....
۱۴۷	۲. ۵. ۲. بیان خطبه‌های کوبنده علیه کفر و شرک.....
۱۴۷	۲. ۵. ۳. برقراری پیمان «مؤاخاه» میان مهاجران و انصار.....
۱۴۸	۳. قبرستان بقیع.....
۱۴۸	۳. ۱. موقعیت قبرستان بقیع.....
۱۴۸	۳. ۲. وجه تسمیه قبرستان بقیع.....
۱۴۸	۳. ۳. قسمت‌های مختلف بقیع.....
۱۴۸	۳. ۱. ۳. محوطه حرم.....
۱۴۸	۳. ۲. ۳. روحاء.....
۱۴۹	۳. ۳. ۳. شهداء الجنة.....
۱۴۹	۳. ۳. ۴. بقیع العمارات.....
۱۴۹	۳. ۳. ۵. بیت الاحزان.....
۱۴۹	۳. ۳. ۱. انگیزه بوجود آمدن بیت الاحزان.....
۱۴۹	۳. ۳. ۲. اهمیت بیت الاحزان.....
۱۵۰	۳. ۴. اهمیت قبرستان بقیع.....
۱۵۰	۳. ۴. ۱. محل دفن چهار امام شیعه <small>علیهم السلام</small> .....
۱۵۱	۳. ۴. ۲. ثواب زیارت ائمه بقیع <small>علیهم السلام</small> .....
۱۵۱	۳. ۴. ۳. استغفار پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> برای دفن شده‌گان در بقیع.....
۱۵۱	۳. ۴. ۴. محل دفن بسیاری از صالحان و صحابه پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> .....
۱۵۲	۳. ۵. دفن شده‌گان در بقیع.....
۱۵۲	۳. ۵. ۱. همسران رسول خدا <small>صلی الله علیه و آله</small> .....
۱۵۲	۳. ۵. ۲. فرزندان رسول خدا <small>صلی الله علیه و آله</small> .....
۱۵۲	۳. ۵. ۳. عمه‌های پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> .....
۱۵۳	۳. ۵. ۴. قبور دیگر زنان با فضیلت.....
۱۵۳	۳. ۵. ۵. مهم‌ترین صحابه پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> .....
۱۵۴	۳. ۵. ۶. قبور صالحین و نزدیکان پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> .....
۱۵۴	۳. ۵. ۷. شهدای واقعه حرّه.....
۱۵۴	۴. اُحد.....
۱۵۴	۴. ۱. موقعیت اُحد.....
۱۵۴	۴. ۲. وجه تسمیه اُحد.....
۱۵۴	۴. ۳. اهمّیت اُحد.....
۱۵۴	۴. ۱. ۳. اهمیت اُحد در احادیث پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> .....

۱۵۵	.....	۲. ۳. ۴	محل وقوع یکی از غزوات مهم پیامبر ﷺ
۱۵۵	.....	۳. ۳. ۴	جنگ احد، از نگاه قرآن
۱۵۷	.....	۴. ۴	عوامل شکست در غزوه احد
۱۵۷	.....	۱. ۴. ۴	سستی
۱۵۸	.....	۲. ۴. ۴	عدم توکل و تکیه به خدا
۱۵۸	.....	۳. ۴. ۴	فرار
۱۵۸	.....	۴. ۴. ۴	نافرمانی در برابر دستور پیامبر
۱۵۸	.....	۵. ۴. ۴	نزاع
۱۵۹	.....	۵. ۴	عوامل فرار از غزوه احد
۱۵۹	.....	۱. ۵. ۴	دنیا طلبی
۱۵۹	.....	۲. ۵. ۴	گناه
۱۵۹	.....	۳. ۵. ۴	نفوذ شیطان
۱۵۹	.....	۶. ۴	مذمت قرآن از فراریان جنگ احد
۱۶۰	.....	۷. ۴	واقعه احد، آزمائشی الهی
۱۶۱	.....	۸. ۴	پاداش شهیدان احد
۱۶۱	.....	۱. ۸. ۴	آرامش اخروی
۱۶۱	.....	۲. ۸. ۴	حیات برزخی
۱۶۱	.....	۳. ۸. ۴	روزی الهی
۱۶۱	.....	۴. ۸. ۴	سرور
۱۶۱	.....	۵. ۸. ۴	برخورداری از نعمات جاودانه
۱۶۱	.....	۹. ۴	شهدای احد
۱۶۲	.....	۱. ۹. ۴	حمزه بن عبد المطلب
۱۶۲	.....	۲. ۹. ۴	حنظله غسیل الملائکه
۱۶۲	.....	۳. ۹. ۴	عمرو بن جموح
۱۶۲	.....	۴. ۹. ۴	مصعب بن عمیر
۱۶۲	.....	۵. ۹. ۴	عبد الله بن جحش
۱۶۲	.....	۶. ۹. ۴	شماش بن عثمان
۱۶۳	.....	۱۰. ۴	آثار و اماکن احد
۱۶۳	.....	۱. ۱۰. ۴	محل استراحت رسول خدا ﷺ
۱۶۳	.....	۲. ۱۰. ۴	قبه‌ی هارون
۱۶۳	.....	۳. ۱۰. ۴	مزار شهدای احد
۱۶۳	.....	۴. ۱۰. ۴	مسجد حمزه سید الشهداء
۱۶۳	.....	۵. ۱۰. ۴	مسجد فسح یا جبل احد
۱۶۴	.....	۵	مساجد مدینه

۱۶۴	۱. ۵	مسجد غمامه
۱۶۵	۲. ۵	مسجد اجابه
۱۶۵	۳. ۵	مسجد قبا
۱۶۸	۴. ۵	مسجد بلال
۱۶۸	۵. ۵	مسجد جمعه
۱۶۹	۶. ۵	مساجد سبع
۱۶۹	۱. ۶. ۵	مسجد فتح
۱۷۱	۲. ۶. ۵	مسجد سلمان
۱۷۱	۳. ۶. ۵	مسجد امام علی بن ابی طالب <small>علیه السلام</small>
۱۷۱	۴. ۶. ۵	مسجد ابوبکر
۱۷۱	۵. ۶. ۵	مسجد فاطمه <small>علیها السلام</small>
۱۷۲	۶. ۶. ۵	مسجد عمر
۱۷۲	۷. ۶. ۵	مسجد ذو قبلتین
۱۷۳	۳. ۵. ۵	مسجد شجره

● **درس هفتم: قرآن شناسی** ۱۷۷

۱۷۸	۱.	معناشناسی هدایت
۱۷۸	۲.	اهمیت هدایت
۱۷۹	۳.	راهبرد هدایتی قرآن
۱۷۹	۱. ۳.	«اللَّهِ» مصدریت هدایت
۱۷۹	۲. ۳.	«نَزَّلَ» محتوای قابل فهم
۱۸۱	۳. ۳.	«أَحْسَنَ الْحَدِيثِ» نوآوری
۱۸۳	۴. ۳.	«كِتَابًا» قانون مند و مدون
۱۸۵	۵. ۳.	«مُتَشَابِهًا» تشابه و همسانی آیات
۱۸۶	۶. ۳.	«مَثَانِي» تکرار شوق انگیز
۱۸۷	۷. ۳.	«تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ» اثرگذاری
۱۸۸	۸. ۳.	«ثُمَّ تَلِيْنٌ جُلُودُهُمْ وَ قُلُوبُهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ» ذکر از سنخ آرامش
۱۸۸	۱. ۸. ۳.	در قالب قیاس منطقی

● **درس هشتم: پیامبر شناسی** ۱۹۱

۱۹۲	۱.	اهمیت برنامه ریزی
۱۹۳	۲.	ویژگی های برنامه موفق
۱۹۳	۳.	محتوای برنامه پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> در تربیت
۱۹۴	۱. ۳.	۱. تلاوت آیات قرآن بر مردم «يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ»
۱۹۴	۱. ۱. ۳.	معناشناسی
۱۹۴	۲. ۱. ۳.	اهمیت تلاوت

۱۹۵	۳. ۱. ۳. آداب تلاوت
۱۹۶	۳. ۱. ۴. آثار تلاوت قرآن
۱۹۷	۲. ۳. تزکیه نفوس مردم «وَيُرَكِّبُهُمْ»
۱۹۷	۱. ۲. ۳. معنانشناسی
۱۹۷	۲. ۲. ۳. اهمیت تزکیه
۱۹۸	۳. ۲. ۳. اقسام تزکیه
۱۹۸	۴. ۲. ۳. برنامه تزکیه
۱۹۹	۵. ۲. ۳. آثار تزکیه نفس
۱۹۹	۳. ۳. تعلیم کتاب «وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ»
۲۰۱	۴. ۳. تعلیم حکمت «وَالْحِكْمَةَ»
۲۰۱	۱. ۴. ۳. اهمیت تعلیم حکمت
۲۰۲	۲. ۴. ۳. آثار تعلیم حکمت
۲۰۳	۳. ۴. ۳. عوامل رسیدن به حکمت
۲۰۴	۴. ۴. ۳. موانع حکمت

● درس نهم: روش‌های تربیتی پیامبر

۲۰۶	۱. شیوه‌های تربیتی پیامبر ﷺ
۲۰۶	۱. ۱. مظهریت رحمت پیامبر ﷺ «فَبِمَا رَحْمَةٍ»
۲۰۶	۱. ۱. ۱. معنانشناسی
۲۰۶	۲. ۱. ۱. تجلی رحمت نبوی
۲۰۷	۲. ۱. پشتوانه الهی پیامبر ﷺ «مَنْ اللَّهُ»
۲۰۷	۱. ۲. ۱. اهمیت پشتیبانی خداوند
۲۰۸	۲. ۲. ۱. آثار پشتوانه بودن خداوند
۲۰۹	۳. ۱. لینت پیامبر ﷺ در سخن و رفتار «لَنْتَ لَهُمْ»
۲۰۹	۱. ۳. ۱. معنانشناسی
۲۰۹	۲. ۳. ۱. اهمیت لینت پیامبر ﷺ
۲۱۰	۴. ۱. رقت قلب «وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ»
۲۱۰	۱. ۴. ۱. معنانشناسی
۲۱۰	۲. ۴. ۱. اهمیت رقت قلب
۲۱۱	۳. ۴. ۱. آثار عدم خشونت پیامبر ﷺ
۲۱۲	۵. ۱. عفو و گذشت «فَاعْفُ عَنْهُمْ»
۲۱۲	۱. ۵. ۱. اهمیت عفو
۲۱۳	۲. ۵. ۱. آثار عفو و بخشش
۲۱۳	۶. ۱. استغفارطلبی و توبه پذیری «وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ»
۲۱۳	۱. ۶. ۱. اهمیت استغفارطلبی پیامبر ﷺ

۲۱۳	۶. ۲. آثار استغفار
۲۱۴	۱. ۷. مشورت با یاران ﴿وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ﴾
۲۱۴	۱. ۷. ۱. اهمیت مشورت
۲۱۵	۱. ۷. ۲. خصوصیات مشاوران
۲۱۶	۱. ۷. ۳. آثار مشورت
۲۱۷	۱. ۸. ۸. عزم و اراده ﴿فَإِذَا عَزَمْتَ﴾
۲۱۷	۱. ۸. ۱. معناشناسی
۲۱۷	۱. ۸. ۲. اهمیت عزم و اراده قوی
۲۱۸	۱. ۹. ۹. توکل به خداوند «فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ»
۲۱۸	۱. ۹. ۱. اهمیت توکل
۲۱۹	۱. ۹. ۲. آثار توکل
۲۱۹	۱. ۱۰. ۱۰. توجه به قدرت الهی «إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرْكُمْ مِنْ بَعْدِهِ»
۲۱۹	۱. ۱۰. ۱. معناشناسی
۲۱۹	۱. ۱۰. ۲. اهمیت قدرت الهی
۲۲۰	۱. ۱۱. ۱۱. عدم خیانت پیامبر ﷺ «وَمَا كَانَ لِنَبِيِّ أَنْ يُغَلَّ»
۲۲۰	۱. ۱۱. ۱. معناشناسی
۲۲۱	۱. ۱۱. ۲. اهمیت صداقت
۲۲۱	۱. ۱۱. ۳. آثار صداقت و عدم خیانت
۲۲۲	۱. ۱۲. ۱۲. تبعیت از رضوان الهی
۲۲۲	۱. ۱۲. ۱. معناشناسی
۲۲۲	۱. ۱۲. ۲. اهمیت رضوان الهی
۲۲۳	۱. ۱۲. ۳. عوامل کسب رضوان الهی
۲۲۴	۱. ۱۲. ۴. آثار رضوان الهی
۲۲۷	● درس دهم: امام شناسی
۲۲۸	۱. ۱. مقامات اهل بیت (علیهم السلام) در قرآن
۲۲۸	۱. ۱. ۱. مقام عصمت و طهارت
۲۲۹	۱. ۱. ۱. ۱. اهمیت طهارت و عصمت اهل بیت (علیهم السلام)
۲۳۰	۱. ۲. ۲. مقام منزلة النبی
۲۳۱	۱. ۳. ۳. مقام نورانیت
۲۳۳	۲. فضایل اهل بیت (علیهم السلام)
۲۳۳	۱. ۲. پیشوایان هدایت
۲۳۴	۲. ۲. مصداق انسان کامل
۲۳۵	۲. ۳. قطب عالم امکان

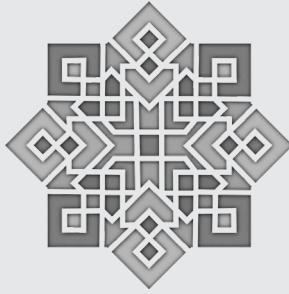
۲۳۶	۴. ۲. هم تراز با قرآن .....
۲۳۶	۵. ۲. پیشتازان عرصه ایثار .....
۲۳۷	۱. ۵. ۲. انفاق طعام .....
۲۳۷	۲. ۵. ۲. انفاق مال .....
۲۳۹	۳. ۵. ۲. ایثار جان .....
۲۴۰	۶. ۲. مظهر علم خداوند .....
۲۴۰	۷. ۲. جانشینان و حجت‌های خدا در زمین .....
۲۴۱	۸. ۲. الگوی راستین صداقت .....
۲۴۲	۹. ۲. عامل نجات انسان‌ها از گمراهی .....
۲۴۲	۱۰. ۲. برترین و محبوب‌ترین افراد نزد خدا و پیامبر ﷺ .....
۲۴۳	۱۱. ۲. صاحبان دنیا و مافیها .....

● درس یازدهم: مقام و حقوق اهل بیت ﷺ در قرآن

۲۴۶	۱. حق معرفت .....
۲۴۶	۱. ۱. اهمیت معرفت اهل بیت ﷺ .....
۲۴۷	۲. ۱. آثار معرفت اهل بیت ﷺ .....
۲۴۷	۱. ۲. ۱. پذیرش اعمال انسان .....
۲۴۷	۱. ۲. ۲. نجات از تفرقه .....
۲۴۷	۱. ۲. ۳. رسیدن به سعادت و اجر اخروی .....
۲۴۷	۱. ۲. ۴. همنشینی با اهل بیت ﷺ در بهشت .....
۲۴۸	۲. حق مودت .....
۲۴۸	۱. ۲. اهمیت مودت اهل بیت ﷺ .....
۲۴۹	۲. ۲. مراتب مودت اهل بیت ﷺ .....
۲۵۰	۲. ۳. آثار مودت اهل بیت ﷺ .....
۲۵۰	۱. ۳. ۲. وحدت .....
۲۵۰	۲. ۳. ۲. اطمینان قلب .....
۲۵۰	۲. ۳. ۳. حکمت .....
۲۵۱	۲. ۳. ۴. کفاره گناهان .....
۲۵۱	۲. ۳. ۵. شفاعت .....
۲۵۱	۲. ۳. ۶. نور در قیامت .....
۲۵۱	۲. ۳. ۷. محسور شدن با اهل بیت ﷺ .....
۲۵۱	۲. ۳. ۸. بهشت .....
۲۵۲	۳. حق اطاعت و تبعیت .....
۲۵۴	۴. حق مرجعیت علمی (دینی) .....
۲۵۸	۵. حق وراثت کتاب .....

۲۵۹	.....	۶. حق وراثت زمین
۲۶۰	.....	۷. حق ولایت و امامت
۲۶۰	.....	۱. اهمیت ولایت اهل بیت <small>علیهم السلام</small>
۲۶۱	.....	۲. قرآن اثبات کننده حق اهل بیت <small>علیهم السلام</small>
۲۶۱	.....	۱. آیه تبلیغ
۲۶۲	.....	۲. آیه اکمال دین
۲۶۴	.....	۳. آیه ولایت
۲۶۵	.....	۳. آثار ولایت اهل بیت <small>علیهم السلام</small>
۲۶۵	.....	۱. هدایت
۲۶۶	.....	۲. ورود به بهشت
۲۶۶	.....	۳. رهایی از آتش
۲۶۷	.....	درس دوازدهم: ابراهیم شناسی
۲۶۸	.....	۱. آشنایی با حضرت ابراهیم A
۲۶۸	.....	۱. ابراهیم A نیای پیامبران پس از خود
۲۶۹	.....	۲. ابراهیم A دومین پیامبر اولوالعزم
۲۶۹	.....	۳. کتاب ابراهیم A
۲۷۰	.....	۴. ملت ابراهیم A
۲۷۰	.....	۵. شریعت ابراهیم A
۲۷۲	.....	۲. هجرت ابراهیم <small>علیه السلام</small> و مهم ترین حوادث آن
۲۷۳	.....	۱. عزیمت به مکه
۲۷۴	.....	۲. بنای کعبه
۲۷۵	.....	۳. فراخوانی مردم به انجام مناسک حج
۲۷۵	.....	۴. انجام مناسک حج
۲۷۶	.....	۵. ابتلائات حضرت ابراهیم <small>علیه السلام</small>
۲۷۷	.....	۶. قربانی کردن فرزند
۲۷۸	.....	۷. رسیدن به مقام امامت
۲۷۹	.....	۳. اوصاف حضرت ابراهیم <small>علیه السلام</small> در قرآن
۲۸۳	.....	درس سیزدهم: فاطمه <small>علیها السلام</small> حسن جهان هستی
۲۸۴	.....	۱. جهان آفرینش حسن دارد
۲۸۵	.....	۲. خداوند از انسان حسن می خواهد
۲۸۵	.....	۳. چگونگی شناخت احسن
۲۸۵	.....	۱. فطرت زیبایی شناختی
۲۸۶	.....	۲. استفاده از الگوی احسن
۲۸۶	.....	۱. اقتدا به فاطمه اقتدا به پیامبر است

۲۸۷	۳. ۲. ۲. اسوه صداقت در بندگی.....
۲۸۷	۳. ۲. ۳. اسوه عبادت.....
۲۸۸	۳. ۲. ۴. اسوه صبر.....
۲۸۸	۳. ۲. ۵. اسوه عفت و حجاب.....
۲۸۹	۳. ۲. ۶. اسوه حق طلبی و ولایت مداری.....
۲۸۹	۳. ۲. ۷. اسوه ایثار و از خود گذشتگی.....
۲۸۹	۳. ۲. ۸. اسوه ساده زیستی و قناعت.....
۲۹۰	۳. ۲. ۹. اسوه تعامل در زندگی زناشویی.....
۲۹۰	۴. حضرت زهرا (علیها السلام) از منظر آیات قرآن.....
۲۹۰	۴. ۱. حضرت زهرا (علیها السلام) در سوره کوثر.....
۲۹۰	۴. ۲. حضرت زهرا (علیها السلام) در آیه تطهیر.....
۲۹۱	۴. ۳. حضرت زهرا (علیها السلام) در آیه مودت.....
۲۹۲	۴. ۴. حضرت زهرا (علیها السلام) در آیه مباحله.....
۲۹۳	● درس چهاردهم: شیعه‌شناسی.....
۲۹۴	۱. مفهوم شناسی واژه «شیعه».....
۲۹۴	۱. ۱. «شیعه» در لغت.....
۲۹۴	۱. ۲. «شیعه» در اصطلاح.....
۲۹۵	۲. واژه «شیعه» در قرآن.....
۲۹۵	۲. ۱. به معنای فرقه و گروه.....
۲۹۵	۲. ۲. به معنای پیرو و تابع.....
۲۹۵	۲. ۳. به معنای پیرو مکتب حق.....
۲۹۵	۳. واژه شیعه در روایات.....
۲۹۶	۴. چگونگی شکل‌گیری شیعه.....
۲۹۶	۵. ویژگی‌های شیعیان.....
۲۹۶	۵. ۱. اطاعت خدا.....
۲۹۷	۵. ۲. عبادت خدا.....
۲۹۷	۵. ۳. ولایت‌پذیری.....
۲۹۸	۵. ۴. نماز اول وقت و داشتن روحیه انفاق.....
۲۹۸	۵. ۵. مزین به حلم و علم.....
۲۹۸	۵. ۶. صبر.....
۲۹۸	۵. ۷. اهل تقوی و خیر.....
۲۹۸	۵. ۸. اهل جهاد و عفت.....
۲۹۹	۵. ۹. منسوبین به ائمه.....
۳۰۱	منابع و مأخذ.....

مقدمه

در میان عبادات، حج جامعترین عبادت است که برخوردار از بُعد اخلاقی، تربیتی، معنوی، تاریخی، سیاسی و قرآنی است.

صرفنظر از بُعد ظاهری اعمال و مناسک، حج دارای اسرار عمیق عرفانی است که بر روح و زیبایی آن می افزاید

حضور میلیونی انسان های مؤمن در این فضا از سرمایه های بزرگ دینی است که آثار و برکات فراوانی را به دنبال خواهد داشت.

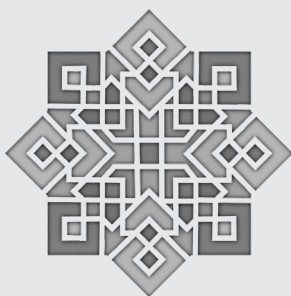
حج در ایران از انسجام و نظم درخور عنایت و توجهی در طول ۴۰ سال انقلاب برخوردار است. برنامه ریزی هرچه بهتر و بیشتر در جهت رشد و بهره وری از این سرمایه معنوی از تکالیف ضروری است. حضور روحانیون کاروان ها به عنوان معلم و راهنمای حجاج می تواند نقش بی بدیل را در رشد و تعالی اندیشه و روحیه آنان ایفا کند.

کتاب حاضر سعی کرده است به اهمیت مسئله حج از منظر قرآن و حدیث و ابعاد آموزشی، قرآنی و تاریخی حج و در کنار آن به اسرار حج بپردازد که امر آموزش را به طور نسبتاً جامع برای روحانیون کاروان تسهیل نماید.

محمد شریفانی

درس اول:
مفهوم شناسی و پیشینه حج

۱. مفهوم‌شناسی حج

۱.۱. معنای لغوی حج

«حج»، در زبان عرب به معنای قصدکردن^۱، آهنگ کردن و توجه به چیزی است؛ که حاضر به ترک و دوری از آن نباشیم و نقطه مقابل آن «نبذ»، به معنای بی‌توجه بودن و کنار گذاشتن یک چیز است. «التَّبْدُ إِقَاءُ الشَّيْءِ وَ طَرْحُهُ لِقَلَّةِ الْإِعْتِدَادِ بِهِ؛ نبذ در اصل به معنای دور افکندن چیزی است که به آن اعتنا نمی‌شود»^۲.

امام صادق علیه السلام در یکی از فرازهای حدیث عقل و جهل فرمودند:

«وَالْحَجُّ وَضِدُّهُ تَبْدُ الْمِيثَاقِ؛ حج (از جنود عقل) و ضدش نقض عهد (از جنود جهل) است»^۳. برخی حج را «قصد پی در پی»، معنا نموده‌اند، که از سایر معانی ذکر شده برای حج، مناسب‌تر به نظر می‌رسد. «الْحَجُّ فِي اللَّغَةِ هُوَ الْقَصْدُ عَلَيَّ وَجِهَ التَّكْرَارِ، حج در زبان عربی یعنی قصدی که تداوم و تکرار داشته باشد»^۴.

امام صادق علیه السلام، به عیسی بن منصور می‌فرماید:

«يَا عِيسَى إِنِّي أَحِبُّ أَنْ يَرَاكَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ فِيمَا بَيْنَ الْحَجِّ وَأَنْتَ تَتَهَيَّأُ لِلْحَجِّ؛ ای عیسی، دوست دارم که خداوند در فاصله میان دو حج، تو را در حال آماده شدن برای حج بعدی ببیند»^۵.

۱.۲. معانی اصطلاحی

الف) حج در اصطلاح فقه: در اصطلاح فقها و عرف اسلامی «حج»، قصد زیارت خانه خدا و انجام مناسک خاص، در ایام معین می‌باشد و به منظور اطاعت و تقرب به او انجام می‌شود. «أَصْلُ الْحَجِّ، الْقَصْدُ لِلزِّيَارَةِ، حُصَّ فِي تَعَاوُفِ الشَّرْعِ بِقَصْدِ بَيْتِ اللَّهِ تَعَالَى إِقَامَةً لِلنُّسُكِ»^۶.

اقدام به حج، در صورت وجود استطاعت مالی، صحت مزاج و امنیت، بر هر شخص عاقل و بالغ و مکلف، در تمام عمر، یک بار واجب است.

ب) حج در اصطلاح حدیث: امام صادق علیه السلام درباره معنا و مفهوم حج در معنای عملی

۱. احمد بن فارس بن زکریا، معجم مقاییس اللغة، قم، مکتب الاعلام الاسلامی، چاپ اول، ۱۴۰۴ق، ج ۲، ص ۲۹.

۲. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، انتشارات العلم الدار الشامیه، ۱۴۱۲هـ ق، ج ۱، ص ۷۸۸.

۳. کلینی، محمد، اصول کافی، اسلامیه، تهران، ۱۳۶۲، ج ۱، ص ۲۲.

۴. طبرسی، محمد بن الحسن، مجمع البیان، تهران، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۰، ج ۱، ص ۴۳۹.

۵. کلینی، محمد، اصول کافی، قم، انتشارات قائم آل محمد، ۱۳۸۷، ج ۴، ص ۲۸۱.

۶. المفردات فی غریب القرآن، راغب اصفهانی، ص ۱۰۷.

آن می‌فرماید:

«لَا يَفْهَمُ الْحَجَّ عَلَى حَقِّقَتِهِ بِالدَّرْسِ وَالْمُطَالَعَةِ إِلَّا بَعْدَ آدَاءِ فَرِيضَتِهِ لِأَنَّهُ عَمَلِيٌّ، لَا نَظْرِي وَفِي الْقَدِيمِ قَالَ عَالِمٌ كَبِيرٌ بَعْدَ أَنْ حَجَّ أَلَانَ فَهَمْنَا الْحَجَّ؛ حَقِيقَتِ حَجِّ بَا دَرَسِ وَ مَطَالَعِهِ دَرَكٌ نَمَى شُود وَ تَنَهَا پَسِ اَزْ اَنْجَامِ اَعْمَالِ اَنْ فَهَمِيدِهِ مَى شُود. زِيْرَا حَجِّ فَرِيضَهْ اَيِ عَمَلِيٌّ اَسْتِ نَهْ نَظْرِي. دَرِ گَزْدَشْتِه، دَانَشْمَنْدِ بَزْرُگُوَارِي پَسِ اَزْ بَهْ جَا اَوْرْدَنْ حَجِّ، گَفْت: اَكْنُونِ مَعْنَى حَجِّ رَا فَهَمِيدِيْمِ»^۱.

۱.۳. حج در اصطلاح اهل معرفت

از منظر معرفتی، حج از اعمالی است که آنچه از انسان فوت شده را جبران کرده و مسیر او را از معصیت و شقاوت به سمت اطاعت و سعادت منتهی می‌کند.

امام صادق علیه السلام در پاسخ به شخصی که پرسید: «لِمَ سُمِّيَ الْحَجُّ حَجًّا، چَرَا بَهْ حَجِّ، حَجِّ گَفْتِه اَنْد؟»

فرمودند: «حَجُّ فُلَانٌ، اَيُّ اَفْلَحَ فُلَانٌ؛ فُلَانِي حَجِّ بَهْ جَا اَوْرَدْ، يَعْنِي رَسْتِگَارِ شُد»^۲.
طبق این حدیث، حج به معنای رستگاری است و از باب نام گذاری شیء به اعتبار غایت و نتیجه‌اش، چنین خوانده شده است.

۱.۴. تعریف عمره

عمره، به معنای زیارت است؛ که با آن مکان مورد علاقه آباد می‌شود و در شریعت اسلام برای قصدی مخصوص قرار داده شده است. «وَالْعُمْرَةُ، الزِّيَارَةُ الَّتِي فِيهَا عَمَارَةُ الْوُدِّ، وَ جُعِلَ فِي الشَّرِيْعَةِ لِلْقَصْدِ الْمَخْصُوصِ»^۳.

مرحوم طبرسی می‌فرماید: «عمره به معنای زیارت و از عمارت، اخذ شده است؛ زیرا زائر، با زیارت خود، آن مکان را آباد می‌کند. اما در شرع مقدس؛ زیارت خانه خدا با عمل مشروع است»^۴.

۲. پیشینه حج

۱.۲. سابقه تاریخی مکه و کعبه

شهر مکه، مهم ترین شهر عربستان است. کعبه، برای اولین بار توسط حضرت آدم علیه السلام در محل تعیین شده به امر خداوند ساخته شد، ولی با طوفان نوح از میان رفت. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

۱. مغنیه، محمد جواد، فقه امام صادق علیه السلام، ۶ جلد، انتشارات مؤسسه انصاریان، ۱۴۲۱ ه. ق، ج ۲، ص ۱۲۳.

۲. حر عاملی، محمد بن حسین، وسائل الشیعه، مؤسسه آل بیت علیهم السلام، قم، ۱۴۰۹ ه. ق، ج ۱۱، ص ۱۰۳۲۹.

۳. المفردات فی غریب القرآن، راغب اصفهانی، ص ۳۴۷.

۴. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان، ج ۱، ص ۴۳۹، طباطبایی محمد حسین، تفسیر المیزان، ج ۲، ص ۱۱۲.

در این خصوص می‌فرماید: «ذَرَّ مَكَانَ الْبَيْتِ فَلَمْ يَحْجُهُ هُوْدٌ وَ لَا صَالِحٌ، حَتَّىٰ بَوَّأَهُ اللَّهُ لِإِبْرَاهِيمَ»^۱. سپس با راهنمایی خداوند و به دست ابراهیم علیه السلام تجدید بنا گردید و مراسم و مناسک عبادی حج نیز به او تعلیم شد.

﴿وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ أَنْ لَا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا وَ طَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَ الْقَائِمِينَ وَ الرُّكَّعِ السُّجُودِ﴾^۲.

اولین خانه‌ای که پایه‌هایش به عنوان پایگاه توحید برافراشته شد و به منظور عبادت مردم بنا گردید نیز خانه کعبه بود. ﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَ هُدًى لِّلْعَالَمِينَ فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَ مَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا﴾^۳

منابع و روایات اسلامی، بیانگر این واقعیت است که اولین نقطه‌ی سطح زمین، که دارای پوسته و قشر جامد گردید، حدود خانه کعبه در شهر مکه بوده که به «دحو الارض»^۴ معروف است و نام «ام القری»^۵، به این حقیقت اشاره دارد. در جریان تغییر قبله مسلمانان، وقتی یهودیان پشت به بیت المقدس ایستادن را بی احترامی نسبت به این شهر تاریخی تلقی کردند؛ قرآن آنان را به سابقه تاریخی کعبه متوجه ساخت و آن را خانه کهن معرفی کرد. ﴿وَ لِيُطَوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ﴾^۶.

قرآن احترام به مکه را آنقدر بالا می‌برد که مانند یک امر مقدس به آن سوگند می‌خورد: ﴿لَا

۱. علی‌المقنی بن حسام الدین الهندی، کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال، تصحیح صفة الصنفا، بیروت، مکتبه التراث الاسلامی، ۱۳۹۷ ق. ج ۱۲، ص ۱۹۶. «جایگاه کعبه محو شده بود، پس هود و صالح آن را حج نکردند. تا آنکه خدای عزوجل جای آن را برای ابراهیم مشخص کرد».

۲. حج: ۲۶، «و زمانی را بیاد آور که برای ابراهیم، جایگاه خانه کعبه را آماده کردیم (و گفتیم) که برای من چیزی را شرک قرار مده و خانه مرا برای طواف کنده گان و قیام کنده گان (به عبادت) و رکوع و سجده کنده گان، پاکیزه گردان».

۳. آل عمران: ۹۶ و ۹۷، «نخستین خانه‌ای که برای مردم (و نیایش خداوند) قرار داده شد، همان است که در سرزمین مکه است، که پر برکت، و مایه هدایت جهانیان است. در آن، نشانه‌های روشن، (از جمله) مقام ابراهیم است و هر کس داخل آن [خانه خدا] شود در امان خواهد بود».

۴. یعنی پهن شدن زمین از زیر خانه‌ی کعبه بر روی آب، «شب بیست و پنجم ماه ذی القعدة»، امام رضا علیه السلام فرمودند: در این شب حضرت ابراهیم علیه السلام و حضرت عیسی علیه السلام، متولد شده اند و روایت است که در این روز مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه قیام خواهد نمود. شیخ عباس قمی، مفاتیح الجنان، ص ۲۵۲.

۵. یعنی مکه مادر شهر های روی زمین بوده و محل خانه کعبه زیر بنا یا بالای بام زمین قرار دارد.

۶. حج: ۲۹.

أُقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ وَأَنْتَ حِلٌّ بِهَذَا الْبَلَدِ^۱

۲.۲. سابقه تاریخی انجام مناسک حج

واژه حج، قبل از اسلام نیز به همین مناسک خاص گفته می‌شده و بعد از اسلام برای آن اصطلاح و حقیقت شرعی جدیدی وضع نشده است. قرآن، مراسم توحیدی کعبه را به «حج»، تعبیر می‌کند.^۲

۲.۲.۱. حضرت آدم علیه السلام اولین حج گزار

آدم علیه السلام اولین کسی بود که در میان اهل زمین حج بجای آورد و انجام آن را بر بنی آدم سنت کرد؛ او پس از خروج از بهشت و هبوط به عالم ملک، برای یافتن راه توبه و تطهیر خود به انجام حج هدایت شد. وقتی به برکت حج گزاردن، خود را از گناه پاک و سبک بال دید؛ توفیق بهره‌گیری از این نعمت بزرگ را برای فرزندان خود نیز درخواست کرد و دعایش مستجاب شد.

مراسم حج، قبل از آدم علیه السلام نیز در میان فرشته‌گان وجود داشته و جبرئیل علیه السلام اولین حج گزار در میان اهل آسمان بوده است. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «لَمَّا أَفَاضَ آدَمُ مِنْ مِثْي تَلَقَّئُهُ الْمَلَائِكَةُ فَقَالُوا يَا آدَمُ بُرِّحْ كَمَا أَمَّا إِنَّهُ قَدْ حَجَّجْنَا هَذَا الْبَيْتَ قَبْلَ أَنْ تَحْجَّهُ بِالْقَى عَامٍ».^۳ شخصی از امیرمؤمنان علیه السلام، پرسید: اولین کسی که از اهل آسمان حج بجای آورد، چه کسی بود؟ حضرت فرمودند: جبرئیل «سَأَلَهُ عَنْ أَوَّلِ مَنْ حَجَّ مِنْ أَهْلِ السَّمَاءِ فَقَالَ جَبْرِيْلُ».^۴

۲.۲.۲. اولین امیر الحاج

اولین کسی که مستقلاً به عنوان «امیرالحاج»، از سوی پیامبر صلی الله علیه و آله عازم سفر حج شد و سرپرستی و امارت حجاج و ابلاغ پیام برائت از مشرکان را بر عهده گرفت، حضرت علی علیه السلام بود. از روایات شیعه و اهل سنت استفاده می‌شود، که پیامبر صلی الله علیه و آله پس از نزول آیاتی از سوره برائت، به ابوبکر مأموریت داد که آن را به مردم، در سرزمین منا ابلاغ کند. اما پس از مدتی علی بن ابی طالب علیه السلام را احضار فرمود و به او مأموریت داد تا به سراغ ابوبکر رفته، سوره برائت را از او دریافت نماید و خود این مأموریت را انجام دهد. علامه امینی این ماجرا

۱. بلد: ۲، «قسم به این شهر مقدس [مکه]، شهری که تو در آن ساکنی».

۲. آل عمران: ۱۹۷، بقره: ۱۸۵ و ۱۹۶.

۳. شیخ صدوق، من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۱۴۸ «چون حضرت آدم علیه السلام از منا کوچ کرد، فرشتگانی به استقبال او آمدند و گفتند: ای آدم! حجّت قبول، ما دو هزار سال پیش از حج تو، این خانه را زیارت (و حج) کردیم».

۴. وسایل الشیعه، شیخ حر عاملی، ۲۹ جلد، مؤسسه آل البيت علیهم السلام، قم، ۱۴۰۹ق، ج ۱۱، ص ۱۲۹.